

VV VOORSTEL

07.31777

Vergaderdatum	12-12-2007	Agendanummer	10
Onderwerp	Krediet waterschapsverkiezingen 2008		
Registratienummer	07.31777		
Collegevergadering	06-11-2007		
Portefeuillehouder	Dijkgraaf		
Bijlage	2		
VV-commissie	☐ Waterbeheer ☐ Waterkering en Waterzuivering ☒ Bestuur en Concernzaken	d.d.	28-11-2007

Samenvatting

In 2008 worden voor het eerst landelijke waterschapsverkiezingen gehouden. Deze verkiezingen worden alleen gehouden voor de ingezetenen: alle ingezetenen van 18 jaar en ouder in Rijnland kunnen deelnemen aan deze verkiezingen. Voor de specifieke belangencategorieën (bedrijfsgebouwd, agrarisch en overig ongebouwd en natuurterreinen) vindt de aanwijzing van de VV-leden plaats door resp. de Kamers van Koophandel, de LTO-Noord en het Bosschap.

De waterschappen hebben besloten deze landelijke verkiezingen voor een groot deel gezamenlijk te organiseren onder het motto: centraal wat centraal kan. Daarnaast blijft er vanzelfsprekend ook voldoende ruimte voor een "lokale" invulling.

Naast de mogelijkheid van het stemmen per post, wordt alle kiezers de mogelijkheid geboden te stemmen per internet, waarbij gebruik gemaakt wordt van RIES.

De kosten van het totale project worden voor Rijnland geraamd op € 1.600.000; dit is aanzienlijk minder dan de kosten, die voor de verkiezingen 2004 zijn gemaakt (€ 2.575.000) en ook minder dan als B-investering in de begroting 2007 was opgenomen (€ 1.800.000).

Concept-besluit

De Verenigde Vergadering besluit ten behoeve van de organisatie van de waterschapsverkiezingen 2008 een krediet beschikbaar te stellen van € 1.600.000.

Deponeren: (paraaf opsteller stukken)

Aanleiding en probleemstelling

De landelijke Waterschapsverkiezingen van 2008 zullen plaatsvinden in het vierde kwartaal van 2008. De verkiezingen nieuwe stijl bestaan formeel uit 26 gelijktijdige waterschapsverkiezingen.

De waterschappen hebben in oktober 2005 in de Ledenvergadering van de Unie van Waterschappen besloten tot realisatie van het project Landelijke Waterschapsverkiezingen 2008. Deze samenwerking en uitvoering van de verkiezingen is in 2007 bekrachtigd door de waterschappen door middel van een bindingsdocument.

Net zoals bij de vorige verkiezingen (2004) wordt – maar nu aan de kiesgerechtigden bij alle waterschappen - naast het stemmen per post ook de mogelijkheid geboden tot stemmen via internet. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van Rijlands octrooi voor internetstemmen (RIES). Hiertoe worden door Het Waterschapshuis, dat de waterschappen ook op dit punt zal ondersteunen, de nodige voorzieningen opgezet.

Voor de verkiezingen 2008 zal een projectgroep van Rijnland zorgen voor de voorbereiding en organisatie van de "lokale" waterschapsverkiezing.

Beleidskader en beleidsruimte

1. Doel en uitgangspunten

Het doel van het project is het houden van een rechtsgeldige verkiezing van de leden van het algemeen bestuur (de Verenigde Vergadering) van Rijnland in het najaar van 2008, met als resultaat de installatie van het nieuw gekozen bestuur op 8 januari 2009.

Uitgangspunten en randvoorwaarden voor het project zijn:

- Wet- en regelgeving rondom waterschapsverkiezingen: de gewijzigde waterschapswet en het waterschapsbesluit; het waterschapsbesluit zal naar verwachting op 1 januari 2008 in werking treden.
- Handhaven van de twee stemvoorzieningen voor kiezers: gebruik van post- en internetstemmen
- Samenwerking met alle waterschappen:
  - Gelijktijdige verkiezingen.
  - Beschikbaar zijn van ondersteunende diensten van de landelijke projectgroep Verkiezingen 2008 (de centraal geleverde diensten). Efficiënter gebruik van beschikbare voorzieningen voor waterschapsverkiezingen door deel te nemen aan en gebruik te maken van (bestaande) landelijke voorzieningen. Ondersteunende ICT voorzieningen voor het verwerken van kandidaten, kiezer en stemmen. Mogelijke samenwerking met andere waterschappen in West-Nederland: bijv. op het gebied van radio- en tv-communicatie.

2. Landelijke samenwerking: centraal-decentraal

De landelijke projectgroep waterschapsverkiezingen 2008 zal zorgdragen voor het in hoge mate automatiseren van de stemapplicatie voor internetstemmen. Input vanuit de waterschappen vindt plaats door participatie in de drie werkgroepen, door feedback tijdens workshops en ad hoc vragen en opmerkingen aan de projectgroep.

Daarnaast komen er vanuit het landelijk project voorzieningen beschikbaar om de registratie van belangengroeperingen te ondersteunen en het kiesregister op te bouwen en te controleren. Verder

zullen er draaiboeken en procedures beschikbaar zijn voor de uitvoering van de verkiezingen door de waterschappen.

Daartoe is een landelijke projectgroep opgericht, die de individuele waterschappen veel werk uit handen neemt.

Moesten de waterschappen bij voorgaande verkiezingen zelf hun kiezersregisters opstellen; nu levert de landelijke projectorganisatie alle benodigde gegevens. Vanzelfsprekend wordt in de eerste helft van 2008 uitgebreid getest of de selectie, die landelijk gemaakt wordt uit de door de gemeenten te verstrekken GBA-gegevens van kiesgerechtigden klopt, opdat de definitieve registers correct zijn.

Hadden de waterschappen in het verleden te maken met de vormgeving, productie en verspreiding van stempakketten en bijv. de openbare aanbestedingen daarvoor; in 2008 wordt een en ander geheel landelijk geregeld. De individuele waterschappen leveren – via een geautomatiseerd systeem – enkel nog de noodzakelijke gegevens (zoals lijsten, kandidaten, kiesgerechtigden) aan; de landelijke organisatie zorgt ervoor dat alle kiezers in Nederland de juiste stembiljetten in de bus krijgen.

Bij eerdere verkiezingen waren de waterschappen genoodzaakt talloze modellen voor formulieren en processen-verbaal vast te stellen. Nu zorgt de landelijke projectgroep voor alle modellen: zowel die op grond van het waterschapsbesluit verplicht worden gesteld als die waarvoor de waterschappen zelf nog vrijheid hebben.

Decentraal moeten op bestuurlijk-juridisch niveau activiteiten worden verricht, te weten: de feitelijke registratie van belangengroeperingen, de kandidaatstelling en de vaststelling van de verkiezingsuitslag: zaken waar het stembureau over beslist. Daarnaast dienen de verplichte publicaties te worden verzorgd.

Landelijk wordt een groot aantal communicatieactiviteiten verricht om de waterschapsverkiezingen bekendheid te geven. De waterschappen zelf kunnen zich beperken tot die activiteiten, die specifiek op het eigen gebied zijn gericht. Deels kunnen zij daarbij gebruik maken van een landelijk ontwikkeld instrumentarium, deels zullen zij ook zelf tot ontwikkeling moeten overgaan. Lokale communicatiemiddelen zijn bijv. aanvullende publicaties in regionale en huis-aan-huis media, commercials op regionale radio en televisie en het verspreiden van een verkiezingskrant. Deze laatste zal overigens ook centraal worden gedrukt en verspreid: vanuit Rijnland zal alleen voor de bladvulling moeten worden gezorgd. Een en ander wordt opgenomen in het communicatieplan, dat uiteindelijk door de stuurgroep zal worden vastgesteld.

In bijlage 1 staat – naar de stand van 1 oktober 2007 – aangegeven welke activiteiten centraal en welke activiteiten decentraal zullen (moeten) worden verricht.

3. Projectorganisatie

De "lokale" projectorganisatie ziet er als volgt uit:

Stembureau

Het stembureau bestaat uit vijf – door D&H benoemde - leden, van wie één voorzitter (de dijkgraaf) en één plaatsvervangend voorzitter (de plv. dijkgraaf) is. Daarnaast is ook de secretaris-algemeen directeur lid van het stembureau. Twee leden en twee plaatsvervangende leden worden gerekruteerd uit de leden van de Verenigde Vergadering; bij voorkeur uit de leden, die zich bij de komende verkiezingen niet kandidaat zullen stellen. Tenslotte wordt de projectleider ook benoemd tot plaatsvervangend lid en vervult hij de functie van secretaris van het stembureau.

Stuurgroep verkiezingen

De stuurgroep, die wordt voorgezeten door de dijkgraaf en, naast de loco-dijkgraaf, verder uit ambtelijke vertegenwoordigers is samengesteld, beslist over een aantal zaken, de verkiezingen betreffende, zoals het uiteindelijke draaiboek verkiezingen en het communicatieplan. Het is verder een platform voor overleg en afstemming met de projectleider. Voor de figuur van een stuurgroep is gekozen, omdat D&H-leden als mogelijke kandidaten direct belanghebbende bij de verkiezingen kunnen zijn en het beter is hier enige afstand te scheppen.

Projectgroep verkiezingen

De projectleider is eerst verantwoordelijke voor de uitvoering van het project en stuurt uit dien hoofde de andere leden van de ambtelijke projectgroep aan. Hij is tevens budgethouder voor het project. Op basis van voorziene werkzaamheden is de projectgroep onderverdeeld in 3 vakgebieden: Bestuurlijk en juridische zaken, Communicatie en ICT/bestanden. De projectgroepleden vervullen elk een rol binnen het project op een van deze drie vakgebieden. De projectsecretaris is het dagelijks aanspreekpunt van de projectorganisatie. Betrokkene coördineert de in- en externe communicatie van het project en is verantwoordelijk voor de organisatie – inclusief secretariële en administratieve ondersteuning - en de verslaglegging van bijeenkomsten van het stembureau, de stuurgroep en de projectgroep.

4. Tijdsplanning

De belangrijkste data voor de waterschapsverkiezingen 2008 zijn de volgende:

Benoemen leden stembureau	januari 2008
Informatie(bijeenkomsten) belangengroeperingen	januari* – maart en juni - juli 2008
Start registratie belangengroeperingen	1 januari 2008*
Eind registratie belangengroeperingen	4 augustus 2008
Inzage kiezersregister	september 2008
Informatie(bijeenkomsten) kandidaatstelling	augustus - september 2008
Vervroegd tijdvak kandidaatstelling	8 – 15 september 2008
Kandidaatstelling	16 september 2008
Toetsing kandidaatstelling	18 september 2008
Herstel van verzuimen kandidaatstelling	19 – 23 september 2008
Beslissing kandidaatstelling	24 september 2008
Verzending verkiezingskrant	november 2008
Verzending stempakketten	12 november 2008
Stemperiode	13-25 november 2008
Vaststelling voorlopige verkiezingsuitslag	27 november 2008
Vaststelling definitieve verkiezingsuitslag	2 december 2008
Informatie- en categoriebijeenkomsten**	2-31 december 2008
Installatie nieuw algemeen bestuur	8 januari 2009
Evaluatie verkiezing	April 2009

* Start registratie is afhankelijk van de datum van inwerkingtreding Waterschapsbesluit; waarschijnlijk wordt 1 januari 2008 niet gehaald

** Deze activiteit valt buiten het project en wordt door de staf bestuursondersteuning verzorgd.

5. Kosten

De kosten van het landelijk project worden begroot op € 16.000.000. Op basis van de onderling tussen de waterschappen afgesproken verdeelsleutel (20% vast bedrag; 80% variabel op basis aantal kiesgerechtigden) is een bijdrage van Rijnland ad € 1.140.000 te verwachten. De definitieve bijdrage wordt – op basis van het aantal feitelijk kiesgerechtigden – na afloop van de verkiezingen bepaald.

De interne kosten worden – naast personele inzet – nagenoeg geheel bepaald door de communicatie-activiteiten, die Rijnland zal ontplooiën. Deze activiteiten worden nader uitgewerkt in het communicatieplan, dat in december-januari door de stuurgroep wordt vastgesteld. Uitgangspunt daarbij is hetgeen in het overzicht centraal-decentraal als lokale communicatieactiviteiten is gedefinieerd, waarbij vanzelfsprekend voor de niet wettelijk voorgeschreven activiteiten (publicaties) telkens een afweging wordt gemaakt tussen de kosten en het effect, dat de activiteit op de opkomst zou kunnen hebben. De interne kosten worden thans begroot op € 460.000.

Totaal worden de kosten begroot op € 1.600.000. Dit is aanzienlijk minder dan de verkiezingen 2004 (kosten € 2.575.000) en dan als B-investering in de begroting 2007 (€ 1.800.000) was geraamd.

Bedrag	Specificatie
A. Bijdrage centrale activiteiten	
€ 1.140.000	Begrote bijdrage landelijk project. (stand 1-10-2007)
€ 1.140.000	Totaal centraal
B. Kosten decentrale activiteiten	
€ 290.000	Communicatie: uitvoering communicatieplan
€ 120.000	Communicatie: verkiezingskrant
50.000	Personeelskosten projectmedewerker COM
€ 460.000	Totaal decentraal
€ 1.600.000	TOTAAL

Oplossing

De Verenigde Vergadering besluit ten behoeve van de organisatie van de waterschapsverkiezingen 2008 een krediet beschikbaar te stellen van € 1.600.000.

Consequenties

Financieel:

De kosten worden ten laste gebracht van de categorie ingezetenen. Uitgaande van een afschrijvings-termijn van 4 jaar en een rentepercentage van 5 bedragen de kapitaallasten in 2009 € 470.000. Uitgedrukt in de kosten per belastingeenheid bedragen de kapitaal- en overige exploitatiekosten vanaf 2009 € 1,006 per woonruimte.

Juridisch:

De verkiezingen zijn wettelijk voorgeschreven en worden gereguleerd door de (gewijzigde) Waterschapswet, het Waterschapsbesluit en het (gewijzigde) reglement van Rijnland.

Personeel:

De personele inzet voor het project wordt geraamd op:

- projectleider: 750 uur
- projectsecretaris: 900 uur
- communicatieadviseur: 600 uur
- communicatiemedewerker: 750 uur
- medewerkers ICT: 250 uur

Het merendeel van de uren zal binnen de bestaande formatie kunnen worden opgevangen. Enkel aan de communicatiemedewerker wordt op projectbasis invulling gegeven.

Tijd:

De verkiezingen moeten leiden tot de installatie van een nieuw algemeen bestuur op donderdag 8 januari 2009.

Communicatie

In het project zal sprake zijn van een uitgebreid communicatietraject. Dit wordt nader uitgewerkt in een communicatieplan, dat door de stuurgroep verkiezingen uiteindelijk wordt vastgesteld. Uit het overzicht centraal-decentraal blijkt welke activiteiten zullen worden ontwikkeld.

Bijlagen

1. concept VV-besluit
2. overzicht centraal-decentraal

BIJLAGE 1

CENTRAAL - DECENTRAAL

A. BESTUURLIJK EN JURIDISCH

Centraal

Wat:	Korte toelichting:
Wijziging Waterschapswet	In het wetsvoorstel Wet modernisering waterschapsbestel zijn belangrijke uitgangspunten voor de verkiezingen in 2008 opgenomen: aanwijzen vertegenwoordigers specifieke categorieën, invoering lijstenstelsel, internetstemmen en landelijke verkiezingen.
AMvB- Waterschapsverkiezingen	Deze AMvB komt in plaats van de afzonderlijke Kiesreglementen. Hierin staan bepalingen over de registratie van belangengroeperingen, de kandidaatstelling, het stemmen en het vaststellen van de uitslag.
Aanbesteding	Diverse zaken zullen worden aanbesteed zoals: druk- en printwerk, converteren (samenvoegen juiste drukwerk in stempakket), responseverwerking en de voorlichtingscampagne. Het gaat hier om zowel het opstellen van het bestek als het begeleiden van de aanbestedingsprocedure. Duidelijke link met Wg communicatie en Het Waterschaps-huis (Wg aanbestedingen).
Aangaan contract postbezorging	Tot 50 gram heeft TPG Post in Nederland het monopolie voor postbezorging; wordt het stempakket zwaarder, dan zal het aanbesteed moeten worden (Wg aanbestedingen/BJZ).
Vervaardigen kiesbestand vanuit GBA	Ieder waterschap krijgt hieruit een proefbestand om mee te testen.
Verzending stempakketten (inclusief duplicaten)	Controle inhoud stempakket, afspraken tijdige verzending, behandelen aanvragen duplicaten etc. (Wg communicatie/ICT/BJZ)
Responseverwerking	De uitgebrachte stemmen (zowel schriftelijk als via internet) worden centraal verwerkt en geteld (Wg communicatie/ICT/BJZ).
Uitvoeren stemcontrole	Centraal gecoördineerd.
Vernietigen stembiljetten	Dit gebeurt ook centraal. (Wg ICT/BJZ).
Inrichten call center	Er komt een centraal call center voor kiezers en kandidaten (Wg communicatie/BJZ).
Inrichten help desk	Voor vragen van de medewerkers van de waterschappen zelf, komt er een centrale help desk (communicatie/BJZ).
Opstellen planning	Hierin staan de belangrijkste data genoemd zoals: registratie belangengroepering, dag van kandidaatstelling, stemperiode en bekendmaken van de uitslag (Wg BJZ)
Opstellen draaiboek	Hierin worden chronologisch alle formele stappen/acties/beslis-momenten genoemd (Wg BJZ).
Opstellen modellen	Zoals: model-procesverbaal, model-kandidaatstellingsformulier, model-stembiljet en model-Protocol stemming en stemopneming (Wg communicatie/BJZ)
Advertenties / verplichte publicaties*	Er zijn verplichte publicaties (bijvoorbeeld dag van registratie, van kandidaatstelling) en landelijke/regionale advertenties over de verkiezingen (bijvoorbeeld oproep om te gaan stemmen). Vragen als 'wordt er gezamenlijk ruimte in de bladen ingekocht' en 'wie plaatst welke advertentie' worden uitgewerkt in het Communicatieplan.
Opstellen vragen- en antwoordenlijst	Dit is een overzicht van vragen (en antwoorden) over de nieuwe aspecten van de verkiezingen in 2008, denk alleen al aan het lijstenstelsel (registratie, waarborgsom, belangengroepering, lijstencombinatie etc) (Wg BJZ).

Decentraal

Wat:	Korte toelichting:
Wijziging Reglement van het waterschap	De huidige Reglementen dienen te worden aangepast: bepalen aantal zetels specifieke categorieën, wel/niet kiesdistricten etc. De provincie(s) nemen hiertoe het initiatief.
Vaststellen formulieren	Ieder waterschap dient de formulieren voor zijn eigen organisatie vast te stellen, aan de hand van centraal gemaakte modellen.
Benoemen stembureau	Ieder waterschap dient leden van het stembureau te benoemen.
Organisatie zitting(en) stembureau	Ieder waterschap organiseert en houdt zelf zittingen van het stembureau en neemt besluiten.
Advertenties / verplichte publicaties	Er zijn verplichte publicaties (bijvoorbeeld dag van registratie, van kandidaatstelling) en landelijke/regionale advertenties over de verkiezingen (bijvoorbeeld oproep om te gaan stemmen). Vragen als 'wordt er gezamenlijk ruimte in de bladen ingekocht' en 'wie plaatst welke advertentie' worden uitgewerkt in het Communicatieplan.
Verzorging terinzagelegging diverse documenten/bestanden	Zoals het Protocol stemming en stemopneming, de processen-verbaal, de kandidatenlijsten etc.
Controle kiesbestand	Evt. rekeninghoudend met een indeling in kiesdistricten, begrenzing etc.
Organisatie registratie belangengroepering	Het gaat om de zitting van het stembureau, het controleren van bescheiden, evt. bieden gelegenheid herstel vormverzuim, het verzenden van beslissing stembureau omtrent het verzoek van registratie etc.
Organisatie kandidaatstelling	Idem: zitting stembureau, controle opgave tot kandidaatstelling, verzending beslissing stembureau omtrent de geldigheid van de opgave etc.
Organisatie bekendmaking uitslag	Idem: zitting stembureau, organiseren verkiezingscafé, verzenden brief wel/niet verkozen etc.
Voeren evt. procedures	Er kan door belanghebbenden tegen een aantal beslissingen van het stembureau beroep worden ingesteld bij de Raad van State.
Aanwijzen vertegenwoordigers specifieke categorieën	De vertegenwoordigers van de specifieke categorieën worden benoemd door hun achterban (koepelorganisaties). Deze benoeming (procedure, tijdstip etc.) zal vanuit het waterschap moeten worden ondersteund.
Organisatie toelating en installatie nieuw algemeen bestuur	Het gaat om het aanvaarden van de benoeming, onderzoek geloofsbrieven, de toelating (afleggen eed of belofte) etc.

B. COMMUNICATIE

Centraal

Wat:	Korte toelichting:
Logo/huisstijl (ontwerp)	Het logo vormt het centrale beeldmerk in de campagne, zowel landelijk als in de regionale uitwerking door individuele waterschappen in hun beheergebied. Het logo is inmiddels ontwikkeld.
Verplichte bekendmakingen (tekst)	Alle waterschappen zijn gehouden aan dezelfde wetgeving en zullen dezelfde verplichte bekendmakingen moeten plaatsen. Het gaat om vijf bekendmakingen. Deze teksten worden centraal opgesteld, waarna waterschapsspecifieke informatie wordt ingevoegd (bijvoorbeeld

	adresgegevens). Bij eerdere samenwerkingsverbanden rondom de verkiezingen is deze werkwijze goed bevallen. De Werkgroep BJZ stelt de teksten van de bekendmakingen op. De Werkgroep communicatie zorgt voor verwerking in aansprekende advertenties.
Radio-, televisiespots; advertenties (de verplichte bekendmakingen).	De Werkgroep communicatie zorgt voor een collectieve landelijke mediamix voor radio, televisie en gedrukte media (huis-aan-huisbladen). De werkgroep zal hiervoor spots laten ontwikkelen en de bekendmakingen laten produceren (zie vorige punt), alsmede via een mediabureau de benodigde zendtijd en advertentieruimte reserveren. Centrale inkoop van tijd en ruimte maakt grote kortingen mogelijk. De meest voordelige combinatie is nog niet bekend. NB: De landelijke tv-campagne loopt wellicht via Postbus 51. Dat is afhankelijk van vereiste, nog plaats te vinden toetsing.
Stemwijzer; Kieskompas	Het format voor de Stemwijzer of het Kieskompas (keuze voor stemhulpmiddel moet nog worden bepaald) wordt centraal opgesteld, zodat een goed raamwerk ontstaat waarbinnen de individuele Stemwijzers/ Kieskompassen van de waterschappen hun plaats kunnen krijgen.
Website	Er zal een webportal worden gemaakt die bereikbaar is via waterschapsverkiezingen.nl (nog af te stemmen met Waterschap Roer en Overmaas, eigenaar van deze domeinnaam). Via deze portal kunnen bezoekers ook doorklikken naar het internetstemmen.
Toolkit	De werkgroep ontwikkelt een toolkit voor de waterschappen. In de toolkit bevinden zich allerlei zaken, die de waterschappen kunnen gebruiken om binnen hun eigen waterschapsgebied met een regionale campagne op de landelijke campagne voort te borduren. De toolkit bestaat uit een aantal onderdelen: een cd met het logo, tekstvoorstellen voor persberichten, digitale ontwerpen voor posters, spandoeken, banners, informatie over de planning van het verkiezingstraject, uitzend- & plaatsingschema's, etc.
Informatienummer	Regelen van landelijk informatienummer dat op/in alle uitingen vermeld staat/wordt.
Callcenter	Callcenter inhuren (te bereiken via het centrale informatienummer) is een centrale actie. Hierbij moet worden opgemerkt dat taal/dialecten een aandachtspunt zijn en wellicht ook reden om in sommige gevallen af te wijken van deelname aan het centrale callcenter. Dit moet worden uitgezocht.
FAQ-lijst	Alle waterschappen krijgen grotendeels met dezelfde vragen van kandidaten, kiezers, pers etc. te maken. De FAQ-lijst wordt daarom centraal opgesteld.
Fotomap	De uitstraling van de campagne gaat verder dan het gezamenlijke logo. Gestreefd wordt naar een campagne die qua uitstraling voortborduurt op de campagne Nederland leeft met water. In dezelfde sfeer zal een gevarieerde verzameling foto's worden samengesteld waar in de landelijke campagne gebruik van wordt gemaakt, maar waaruit ook de individuele waterschappen kunnen putten (zonder bijkomende kosten). Goed fotomateriaal laten ontwikkelen is kostbaar en zoveel mogelijk eenheid in type fotogebruik vergroot herkenbaarheid/beeld campagne. Er wordt voor gezorgd dat de beschikbare fotoserie representatief is, zodat alle regio's passende beelden aantreffen.
Perscommunicatie	Landelijk alleen over de onderwerpen: 'landelijke verkiezingen' en 'internetstemmen'.

Decentraal

Regionaal	Uitleg
Kandidatenboekje (verkiezingskrant)	Indien gewenst maken waterschappen zelf een kandidatenkrant waarin de lijsten en kandidaten zich presenteren. Om juridische redenen kan een dergelijke krant of boekje niet in het stempakket worden opgenomen.
Brochures	Het vervaardigen van overige brochures/foldermateriaal over de verkiezingen is een keuze voor elk waterschap zelf.
Perscommunicatie	Ieder waterschap is verantwoordelijk voor zijn eigen perscommunicatie, ook als het gaat om landelijke media. Centraal worden alleen de onderwerpen: 'landelijke verkiezingen' en 'internetstemmen' opgepakt.
Communicatie met belangengroepen en intermediairs	Waterschappen informeren die belangengroepen die ze voor hun regio van belang achten (over de verkiezingen, kandidaatstelling en het nieuwe lijstensysteem).
Aanplakborden voor lijsten	Sommige gemeenten stellen tijdens verkiezingsperiodes aanplakborden beschikbaar, waarop politieke partijen posters kunnen plakken. Waterschappen zullen zelf actie moeten ondernemen om gemeenten te bewegen om net zoals bij politieke verkiezingen (tijdelijk) aanplakborden beschikbaar te stellen voor de lijsten.
Radio- en televisiespots	Waterschappen kunnen de landelijke ontwikkelde spotjes ook aanvullend via de regionale/lokale zenders inzetten als daar behoefte aan is. Ze kunnen ook scripts of elementen uit de spots gebruiken om er vervolgens een regionale draai aan te geven. De benodigde zendtijd kopen ze waarschijnlijk zelf in. Hierover is op dit moment nog geen 100% zekerheid omdat het onderzoek naar de meest gunstige, centraal te regelen mediaplanning, nog loopt.
Advertenties (regionaal)	Advertentieruimte voor de verplichte bekendmakingen wordt gezamenlijk ingekocht. Aanvullende advertenties plaatsen om de verkiezingen verder onder de aandacht te brengen, is een afweging die elk waterschap zelf maakt. Ruimte daarvoor zal het waterschap zelf moeten inkopen (via hun eigen mediabureau).
Stemwijzer/Kieskompas	De organisatie achter de Stemwijzer dan wel het Kieskompas stelt samen met elk individueel waterschap onderscheidende stellingen voor de stemwijzer op. Dit moet per waterschap gebeuren omdat ieder waterschap zijn eigen lijsten zal kennen.
Overige middelen	Waterschappen bepalen zelf welke middelen ze verder willen ontwikkelen. De mogelijkheden zijn legio: bestickeren voertuigen, busreclame, promotieteams, logo op briefpapier laten meeliften, artikelen in relatiemagazines, verkiezingsavonden, gadgets/give aways etc. De Werkgroep communicatie stelt het op prijs, wanneer zij hierover wordt geïnformeerd.